

ชุดธรรมะ ๙ ตา

- ๒ -

ทุกข ๑๗

๑ ความทุกข์นี้เกิดมาเพื่อดับไป

พุทธทาสภิกขุ

ชุดธรรมะ ๙ ตา

-๒-

นุกขตา

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-93803-3-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

จำนวน ๒,๕๐๐ เล่ม

การบรรยาย ธรรมเทศนา วันอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๙

วันที่แสดง ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๙

รหัส 1315290720030

ถอดเสียง อริศรา ถนัดงาน

ตรวจทาน อนุชาติ ชัยพอ

บรรณาธิการ นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

กราฟฟิก Art and Soul

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมรดิฟไสย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

[cgs@bia.or.th](mailto:cds@bia.or.th)

อบรมทบทวน กับ มร.ก้านหนึ่ง

ที่ใครจะรู้ว่า ต่อจากนี้เอง ใครจะแบกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า ธีอยู่ที่สอบอย่าง คือ กระดาษที่ใช้พิมพ์ กับความรู้ หรือคุณธรรมที่ดี ที่ธีอยู่ในหนังสือเล่มนี้. มร. ก้านหนึ่ง ล้อมรอบด้วย การหาความรู้ ด้วยภาคตามตัว มร. พร้อมทั้งมร.ทพ.กระดาษ และ ~~ธี~~ ^{งาน}แรงในกรณี หนังสือหนึ่ง อยู่ที่ไหน ก็ไร.

ส่วน มร. อบรมทบทวน ย่อมไม่แปลกเช่นนี้ ความรู้ นั้นให้ไปว่า ที่เดียว, ส่วนกระดาษ หรือกระดาษนี้ ธีรู้ ความรู้ นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับการที่ ธี ให้ ธีรู้ แยกไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะฉบับ ต้อง ธีไปถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงวันที่วัด.

งานอบรมทบทวน มักถูกแทนที่เป็นการอื่นไป. ขอจบพิจารณา ดู ด้วยดี ทั้งสองฝ่าย, จะได้เข้าใจ กันดี, และร่วมมือกันดี.

สารบัญ

เกี่ยวกับความทุกข์	๙
เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์	
จึงก้าวหน้าไปไม่ถึงความดับทุกข์	๑๐
ความหมายของสังขาร	๑๒
ความหมายของทุกข์	๑๓
ที่ตั้งแห่งความยึดถือ	๑๕
เจ็บปวดโดยเป็นทุกข์ก็ได้ เจ็บปวดโดยไม่ต้องเป็นทุกข์ก็ได้	๑๗
การเกิดตัวกู	๒๑
ความหมายของคำว่าความทุกข์	๒๕
โดยพญานาถ	๒๕
โดยอรรถะ	๒๖
โดยความรู้สึกรวมตามธรรมดา	๒๖
โดยไวพจน์	๒๗
โดยลักษณะ-อาการ	๒๘

โดยกิจจะ	๒๘
โดยรส	๒๘
โดยวิทยาศาสตร์	๒๙
โดยแยกประเภท	๒๙
โดยอุปมา	๓๐
โดยหน้าที่	๓๑
โดยสิทธิ	๓๒
โดยจุดตั้งต้น	๓๒
โดยอัสสาทะ	๓๔
โดยแง่ที่ต้องขอบคุณ	๓๕
โดยอาทีนวะ	๓๗
โดยภาษาคน-ภาษาธรรม	๓๗
โดยหนทางที่จะถลำเข้าไปในความทุกข์ และหนทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์	๔๒
ทุกขอริยสัจ	๔๘

เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์
จึงก้าวหน้าไปไม่ถึงความดับทุกข์

เกี่ยวกับความทุกข์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ทุกข์ อริยสจฺจํ ปริณฺเฑยฺยํ ปริณฺเฑวตพฺพนฺ—ติ ฯ
ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺุไฟฺ—ติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้วิสันนาพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา—ความเชื่อ และวิริยะ—ความพากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงามยิ่งๆ ขึ้นไป ในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า อันเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยความสมควรแก่เวลา

ธรรมเทศนานี้ปรารภอภาสาพหุชฺชา เป็นธรรมเทศนามีปุพฺพพา—ปรลำดับสืบต่อจากธรรมเทศนาที่กล่าวแล้วเมื่อตอนต้นแห่งราตรี เพื่อทำความรู้ความเข้าใจอันต่อเนื่องกัน เรื่องที่จะวิสันนาในตอนนั้นก็คือ

เรื่องเกี่ยวกับความทุกข์ เพราะว่าในวันอาสาฬหบูชาวันนี้ พระองค์
ทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์
และทางให้ถึงความดับทุกข์ ความสำคัญมันก็มีอยู่ในแต่ละเรื่อง
แต่ว่าเรื่องเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดก็คือเรื่องความทุกข์นั่นเอง

เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์

มันจึงก้าวหน้าไปไม่ถึงความดับทุกข์

เดี๋ยวนี้มันไม่รู้จักความทุกข์ แล้วมันจะสนใจเรื่องความดับทุกข์
ไปทำไม มันไม่รู้จักความทุกข์ แล้วมันจะสนใจเรื่องความดับทุกข์ได้
อย่างไร

ถ้าจะมาสนใจมันก็เป็นเรื่องคล้ายๆ กับ บ้าๆ บอๆ อะไรชนิด
หนึ่ง มันก็เป็นเรื่องท่องจำไว้พูดเสียมากกว่า ดูจะเป็นปัญหาอยู่มาก
ทีเดียว เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์ มันจึงติดตันอยู่ที่ตรงนี้
ไม่ก้าวหน้าไปถึงความดับทุกข์

เมื่อคนป่วยไม่รู้จกว่าตัวป่วยเป็นโรคอะไร มันก็ไปหาหมอ ก็
เป็นหน้าที่ของหมอที่จะตรวจเอาเอง นี่มันก็ลำบากอยู่เหมือนกัน
เดี๋ยวนี้เราจะเป็นคนป่วยเองและจะเป็นหมอรักษาตัวเองกันได้อย่างไร
นั่นแหละมันเป็นปัญหาอยู่ จึงอยากจะทำความเข้าใจเรื่องตัวความ
ทุกข์ให้เป็นที่แจ่มแจ้ง

เรื่องนี้มันโทษใครไม่ได้ เพราะว่าในบาลีก็กำรวม ก็กำรวมไป
ทั้งนั้นแหละ มันเป็นธรรมชาติของการพูดจา หรือการบันทึก หรือการ
ใช้ภาษา

คำว่าทุกข์ ทุกข์ อย่างนี้ ท่านทั้งหลายก็จะได้ยินว่า สังขาร
ทั้งปวง ทุกข์ขัง หรือ ทุกขา ทุกขโห อะไรก็ตามใจ ก็เรียก สังขารทุกขชนิด
เป็นทุกข์ แล้วก็อธิบายสังขารว่าเป็นสังขารชนิดที่มีชีวิตวิญญาณ รู้สึก
ได้ก็มี เป็นสังขารที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ เช่น ก้อนหิน ก้อนดิน อย่างนี้
ก็เป็นสังขารด้วยเหมือนกัน สังขารที่มีวิญญาณก็ดี สังขารที่ไม่มี
วิญญาณก็ดี มันเป็นทุกข์ ฟังดูมันก็ชวนให้งงงน ก้อนหินเป็นทุกข์ได้
อย่างไร ถ้าไม่เข้าใจคำว่าทุกข์ให้ถูกต้องแล้วมันก็คงจะลำบาก

คำว่าทุกข์ ทุกข์ขัง ทุกขโห ทุกขา อะไรก็ตาม นี่มันมีความหมาย
หลายอย่าง มีความหมายว่าเป็นทุกข์เพราะทรมานอยู่ คำว่าทุกข์
หมายถึงทรมานอยู่อย่างนี้ก็มี ที่นี้ สิ่งที่ไม่มีชีวิตวิญญาณมันจะ
เป็นทุกข์ทรมานได้อย่างไร มันก็เลยต้องอาศัยความหมายของคำว่า
ทุกข์ ทุกข์นี้ให้ครบถ้วน ดูแล้วมีลักษณะแห่งความทุกข์ก็ได้ คำว่า
ทุกข์ชนิดนี้มันแปลว่ามีลักษณะแห่งความทุกข์ สังขารทั้งหลายทั้งปวง
เป็นทุกข์ก็หมายความว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะแห่งความ
ทุกข์ ฉะนั้นก็มาสู่ปัญหาเดิมอีกว่า ที่ไม่มีชีวิตวิญญาณมันจะเป็นทุกข์
ทรมานได้อย่างไร ดังนั้นคำว่าความทุกข์ มันจึงไม่ได้หมายความแต่

เพียงว่าทุกข์ทรมานเพราะเจ็บปวดอย่างเดียว มันมีความหมายอย่างอื่นก็ได้ นี่เราจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้กันให้ดี ๆ

อย่าลืมนะว่าท่านใช้คำว่า **สังขาร** สังขารคำนี้มันก็กำกวมอย่างยิ่ง คือมันหมายคลุมไปหมด ยกเว้นพวกวิสังขาร คือนิพพาน อย่างเดียวนอกนั้นเป็นสังขารไปหมด ก้อนหินนี่ก็เป็นสังขาร สุนัข หมา แมว สัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ต้นไล่ นี่ก็เป็นสังขาร คนก็เป็นสังขาร นั่นจะอธิบายว่าอย่างไร ฉะนั้นทำความเข้าใจคำว่าสังขาร ซึ่งเป็นแม่บทของคำที่ว่าจะเป็นทุกข์ สังขารเป็นทุกข์

ความหมายของสังขาร

สังขารคืออะไร **สังขารแปลว่าสิ่งที่ปรุงแต่ง** คำว่าสังขารนั้นมันแปลว่าปรุง ปรุงแต่ง ใช้เป็นที่ขอของสิ่งที่ทำหน้าที่ปรุงแต่งสิ่งอื่น สิ่งใดปรุงแต่งสิ่งอื่นสิ่งนั้นก็เรียกว่าสังขาร ที่นี้สิ่งใดถูกสิ่งอื่นปรุงแต่งสิ่งนั้นก็เรียกว่าสังขาร กิริยาอาการที่เป็นการปรุงแต่งก็เรียกว่าสังขาร

คำว่าสังขาร อย่างน้อยมี ๓ ความหมายเสียแล้ว ๑. ผู้ปรุงแต่งก็เรียกว่าสังขาร ๒. ผู้ถูกปรุงแต่งก็เรียกว่าสังขาร ๓. กิริยาอาการที่ปรุงแต่งก็เรียกว่าสังขาร

ในบาลีที่ว่า **เตสํ วูปสโม สุขโข** —สงบระงับสังขารเสียได้เป็นความสุข นั่นหมายถึงระงับการปรุงแต่ง เมื่อใดหยุดการปรุงแต่งเสียได้

ระงับเสียได้ เมื่อนั้นจะเป็นความสุข ไม่ได้หมายความว่าสังขารดับ หรือตายแล้วจะมีความสุข

สังขารที่ปรุงแต่ง ที่เป็นผู้ปรุงแต่ง มีลักษณะแห่งความทุกข์ สังขารที่ถูกปรุงแต่งก็ยังมีลักษณะแห่งความทุกข์ กิริยาอาการที่ปรุงแต่งก็เป็นความทุกข์ นี้คำว่าสังขารมี ๓ ความหมายอย่างนี้และเป็น อย่างน้อยนะ คือจะมองดูในแง่อื่นอีกก็ได้

ความหมายของทุกข์

ที่นี้ก็คือที่ความทุกข์ คำว่าความทุกข์ตามตัวหนังสือเขียนว่า ทุ - ก - ข์ นั้น ให้แยกบทเป็นว่า *ทุ* กับ *ขมะ* อย่างนี้ก็แปลว่า *ทน* *ไต้ยาก* อย่างนี้คือเจ็บปวด ทุกข์ในตัวหนังสืออย่างนี้แปลว่าเจ็บปวด

ที่นี้ถ้าแยกเป็นอย่างอื่น แยกเป็น *ทุ* กับ *อิทชะ* มันกลายเป็น แปลว่า *เห็นแล้วน่าเกลียด ดูแล้วน่าเกลียด*

ที่นี้มีอีกความหมายหนึ่ง แยกเป็น *ทุ* กับ *ขัง* ขังแปลว่าว่าง *ทุ* แปลว่าน่าเกลียด คือมันว่างอย่างเลวร้าย ว่างอย่างน่าเกลียด นี้ก็ เรียกว่าทุกข์เหมือนกัน

นี้ต้องไปรวบรวมเอาจากที่มาต่างๆ มันจึงจะได้มาครบอย่างนี้ ได้ความว่า คำว่าทุกข์แปลว่าทนไต้ยาก คือทรมานเจ็บปวดอย่างหนึ่ง คำว่าทุกข์แปลว่าเห็นแล้วน่าเกลียด มีลักษณะน่าเกลียด นี้ก็อย่าง

หนึ่ง และคำว่ามันว่างอย่างน่าเกลียด มันว่างอย่างเลวร้าย ว่างยิ่งกว่าอากาศเสียอีก นี่ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน

เมื่อมีความทุกข์ทรมานก็เรียกว่าเป็นทุกข์ เมื่อมีลักษณะที่มองเห็นแล้วมันน่าเกลียดน่าชัง เช่น ความไม่เที่ยง ความเป็นมายาอะไรของมัน เห็นแล้วน่าเกลียดน่าชัง ก็เรียกว่ามันมีลักษณะแห่งความทุกข์ แต่ในบาลีก็มักจะใช้คำลุ่มๆ ว่าเป็นทุกข์ หรือทุกข์เฉยๆ ทีนี้ไปสุดท้ายก็ว่ามันว่างจากตัวตน ว่างจากสสารที่จะยึดถือเอาได้ว่าเป็นแก่นสาร ว่างอย่างน่าเกลียด

ถ้าเอาความหมายทั้งหมดนี้มารวมกันเข้าแล้ว มันก็สามารถจะครอบงำสังขารทุกชนิดเลย จะเป็นสังขารที่เป็น ‘ผู้ปรุงแต่ง’ ก็มีลักษณะน่าเกลียด ว่างจากตัวตน ที่ ‘ถูกปรุงแต่ง’ ก็น่าเกลียด ว่างจากตัวตน ที่เป็น ‘การปรุงแต่ง ภูเขาอากาศปรุงแต่ง’ ก็น่าเกลียดน่าชังเหมือนกัน จึงอยากจะบอกว่า ถ้าจะถือให้เป็นหลักกว้างที่สุด ใช้ได้แก่ทุกสิ่งแล้ว ความหมายที่แปลว่าเห็นแล้วน่าเกลียด นั่นแหละเป็นคำที่สามารถครอบคลุมไปทุกสังขาร

ถ้าถือเอาแต่ความหมายว่าเจ็บปวดทรมานนี่มันเป็นได้ แต่สิ่งที่มีชีวิตจิตใจมีความรู้สึกเท่านั้นแหละ สิ่งที่ไม่มีความรู้สึกมันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์สิ แต่นี่โดยหลักมันมีอยู่ว่า ‘สังขารทั้งปวงทุกชนิดเป็นทุกข์’

ถ้าว่าคนนั้นมันมีความทุกข์ ทั้งคนมันมีความทุกข์ มีอาการทรมานก็จริง แต่ถ้ามันแยกออกเป็นส่วนๆ แยกเป็นขา เป็นแขน เป็นมือ แยกเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หน้ง แยกเป็นส่วนๆ มันจะเป็นทุกข์ได้อย่างไร คือจะเป็นทุกข์ทรมานได้อย่างไร หรือถ้าแยกออกไปเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อย่างนั้นมันจะเป็นทุกข์ได้อย่างไร ถ้าไม่เล็งถึงอาการที่ว่าเห็นแล้ว สังเกตเห็นแล้วจะรู้สึกเกลียด

นี่เราจะเอาความหมายที่กว้าง ที่ครอบคลุมได้ทุกสังขารว่า ถ้าพอเห็นความจริงของมันแล้วจะรู้สึกเกลียด แต่ดูจะไม่เคยได้ยิน ได้ฟังคำอธิบายอย่างนี้ใช่ไหม นี่บอกให้รู้ว่าถ้าโดยตัวหนังสือมันเป็นอย่างนี้ คำว่าทุกข์ ทุกข์นะ

ที่ตั้งแห่งความยึดถือ

ที่นี้มันจะเป็นปัญหาอะไรละที่ว่าดูแล้วน่าเกลียด มันก็ไม่เป็นปัญหาอะไร มันไม่ทำอะไรใคร แต่ว่าทุกอย่างทุกชนิดทุกความหมายนั้นนะมันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ถ้าไปยึดถือเข้าแล้วมันจึงจะเป็นทุกข์ทรมาน มีบาลีลุ่มๆ ว่า ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ อะไรเป็นทุกข์อย่างนี้ ดูให้ดีสิมันมีความหมายอันหนึ่งซ่อนอยู่ คือไปยึดถือเข้าให้มีความหมายเป็นความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายของกูขึ้นมาจึงจะเป็นทุกข์ ถ้าไม่ยึดถือเกิดแก่

เจ็บตายเป็นของกู มันก็ไม่ใช่ทุกข์หรืออก มันเป็นทุกข์เพราะไปยึดถือ
เอามาเป็นตัวตน มันจึงเป็นทุกข์ นี่สิ่งที่จะเป็นทุกข์มันไปขึ้นอยู่กับ
ความยึดถือ

ถ้าจะให้ก้อนหินนี้เป็นทุกข์แก่บุคคล ก็มันต้องบุคคลยึดถือว่า
ก้อนหินนี้ของกูจึงจะมีปัญหายุ่งยากหรือเป็นทุกข์ขึ้นมา ในตัวก้อนหิน
นั้นมีลักษณะแห่งความหลอกลวง ไม่เที่ยง เห็นแล้วก็น่าเกลียด มันก็
ยังไม่เป็นทุกข์แก่ใครหรืออก เว้นไว้แต่ใครจะไปยึดถือว่าก้อนหินนี้ของ
กูขึ้นมา นั่นแหละมันจึงจะเป็นทุกข์แก่บุคคลนั้น

จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งอยู่ที่ว่า มันมีความทุกข์เพราะมันมี
ความยึดถือ สังขารที่เป็นผู้ปรุงไปยึดถือเข้าสิมันก็มีความทุกข์ สังขาร
ที่ถูกปรุง คือสิ่งที่ถูกปรุง ไปยึดถือเข้าก็เป็นทุกข์ กิริยาอาการที่ปรุง
เช่นคิดเป็นต้น ถ้าไปยึดถือเข้ามันก็เป็นทุกข์เหมือนกัน

สรุปใจความของคำว่าทุกข์นี้ มันเป็นทุกข์เพราะยึดถือ

...

ทีนี้เราก็ดูกันโดยตัวหนังสืออย่างละเอียด โดยพยัญชนะ โดย
ตัวหนังสือมันก็เป็นอย่างทีกล่าวแล้วว่า ทุกข์คือทนทรมาน ทุกข์คือ
เห็นแล้วน่าเกลียดน่าขง ทุกข์คือมันว่างจากสภาวะโดยประการทั้งปวง
มันอาจจะมากไปก็ได้ มากเกินไปสำหรับจะศึกษา แต่ถ้าเป็นนักศึกษา
ที่จะศึกษาโดยพยัญชนะโดยละเอียดแล้วมันจะได้ความอย่างนี้

ทุกข์หมายความว่าทนทรมาน ทุกข์หมายความว่าเห็นรู้จัก
มันดีแล้วจะรู้สึกเกลียด และว่า มันว่าง ว่าง ว่างอย่างน่าเกลียด ว่าง
อย่างน่าขงที่สุด ว่างจากสาระอย่างน่าเกลียดน่าขงที่สุด นี่คือความ
ทุกข์

เจ็บปวดโดยเป็นทุกข์ก็ได้

เจ็บปวดโดยไม่ต้องเป็นทุกข์ก็ได้

ทุกอย่างจะเป็นทุกข์ก็ต่อเมื่อมีการยึดถือ จะต้องแยกความเจ็บ
ปวด เป็นต้น ออกมาเสียเป็นเรื่องหนึ่ง เรื่องความเจ็บปวด มันเลย
กลายเป็นว่าเจ็บปวดโดยเป็นทุกข์ก็ได้ เจ็บปวดโดยไม่ต้องเป็นทุกข์
ก็ได้

ถ้าเจ็บปวดแล้วยึดถือว่าเจ็บปวดของกู มีตัวกูเป็นผู้เจ็บปวด มัน
ก็เป็นทุกข์แหละ ถ้าเจ็บปวดโดยไม่มีผู้ยึดถือ มีจิตหลุดพ้นแล้วจาก
ความยึดถือ ก็มันเป็นเรื่องของความเจ็บปวด ซึ่งจะพูดให้ฟังง่ายๆ
ว่า มันมีความเจ็บปวดเกิดขึ้นที่ตรงไหนก็ตาม มีความเจ็บปวดเกิดขึ้น
ในเนื้อในตัวก็พิจารณาด้วยปัญญาว่า “โอ้ นั่นมันเป็นเพียงความรู้สึก
อย่างนั้น ที่ระบบประสาท ที่ตรงนั้น ซึ่งตามธรรมชาติมันจะต้องรู้สึก
อย่างนั้น” ความเจ็บปวดมันก็เลยกลายเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติ
ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนนั้น ที่นั้น มันก็เลยเป็นความเจ็บปวดที่แยกออกมา

เสียได้จากตัวกู จากของกู

พระอรหันต์ท่านก็เจ็บปวด หรือว่าเกิดแก่เจ็บตาย มีอาการเกิด แก่เจ็บตายเหมือนกันแหละ พระอรหันต์ แต่เราว่าพระอรหันต์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ก็เพราะว่ามีจิตไม่ยึดถือเอาความเกิดแก่เจ็บ ตายนั้นมาเป็นของกู พระอรหันต์จึงไม่เกิดแก่เจ็บตาย ทั้งที่ร่างกาย ตามธรรมชาติมันก็ต้องแก่ต้องเจ็บต้องตาย ความแก่ ความเจ็บ ความตายนั่นมันไม่ถูกยึดถือมันก็ไม่เกิดปรุงเป็นเรื่องยึดถือเป็นรูป เป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ถูกยึดถือ มันเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่เกลี้ยง มันเกลี้ยงจากความยึดถือ เพราะ ฉะนั้นพระอรหันต์จึงไม่มีความทุกข์ในลักษณะที่มีความยึดถือ

ถ้าเป็นเรื่องเจ็บปวดท่านก็รู้สึกเจ็บปวดเหมือนคนทั่วไป ก็รู้ว่า นั่นมันก็คือความเจ็บปวด เป็นธรรมชาติที่มันจะต้องรู้สึกอย่างนั้น เพราะมันมีระบบประสาทสำหรับรู้สึกเจ็บปวด และมันก็มีอะไรมา กระทำแก่ระบบประสาทตรงนั้น มันก็รู้สึกอย่างนั้น มันก็แยกออกจากกัน ความเจ็บปวดก็ถูกแยกออกไปจากตัวกู เพราะมันไม่มีตัวกู ที่จะมายึดถือว่าเป็นของกู มันก็เป็นเพียงสักว่าความเจ็บปวด ซึ่งมีใช่ ความทุกข์ในความหมายนี้ ทุกข์ในความหมายนี้มันทรมาณจิตใจ เพราะไปเอามาเป็นของกู มาเป็นของหนัก ยึดถือไว้เป็นของกูมันก็ เลยเจ็บใจคือเป็นทุกข์ ไม่ใช่เพียงแต่ความรู้สึกอยู่ที่เนื้อหนัง ที่ระบบ

ประสาท ที่เป็นส่วนเนื้อหนัง

แม้ว่าเรายังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ก็ใช้บทเรียนนี้ได้ ใช้บทเรียนนี้ได้ ถ้ามันเกิดเจ็บปวดขึ้นมาที่ตรงไหน ก็พิจารณาจนให้มันเด็ดขาดลงไปว่ามันเป็นความรู้สึกเช่นนั้นตามธรรมชาติ แก่ระบบประสาทที่ตรงนั้น ซึ่งมันจะต้องรู้สึกอย่างนั้น มันก็เลยกลายเป็นความรู้สึกของธรรมชาติ ไม่กลายเป็นความทุกข์ของกู เพราะมันไม่ยึดถือเอามา แต่ถ้ามันยึดถือความเจ็บนั้นว่าของกู มันก็เป็นความทุกข์เต็มตามความหมายของคำว่ามันเป็นทุกข์ธรรมดา

ถ้าไม่อยากจะเป็นอย่างนี้แบบทุกข์แท้ ทุกข์ธรรมดาใจ ก็อย่าไปยึดถือเอาความเจ็บปวดนั้นมาเป็นของกู เดียวนี้คนมันยึดถือ ยึดถือเอา มาก ๆ ยึดถือเอาเป็นของกู พอเห็นร่องรอยแห่งความเจ็บปวดมันก็เจ็บเสียแล้ว บางทียังไม่ทันเจ็บปวด มีคนเอาอะไรมาแจ้งจะแทง จะฟันอย่างนี้มันก็เจ็บปวดเสียแล้ว มันก็เป็นทุกข์เสียแล้ว มันยังไม่ถูกฟันสักทีหรือ มันยังไม่ถูกฟัน เจียนเนื้อ เจียนหนัง มันก็เจ็บปวดเสียแล้ว มันก็กลัวตายเสียแล้ว มันก็เป็นทุกข์เสียแล้ว เพียงแต่ถูกเขาเอาอาวุธมาแจ้ง มาทำท่าจะฟันจะแทงอะไรก็ตาม

ที่นี้มันก็... ความคิดมันกลายเป็นตัวกูจะตาย ความตายที่ยังไม่มาถึงนั้นนะ เป็นอนาคตนั้นนะ มันก็ถูกเอามาเป็นของกู กลายมาเป็นปัจจุบัน มาเป็นความทุกข์

ฉะนั้น เราจึงเห็นเด็ก ๆ พอเห็นเลือดออกมันก็เป็นทุกข์ เป็นทุกข์เกือบตายแล้ว ที่นี้ยิ่งกว่านั้น มันไม่ใช่เลือด แต่เป็นน้ำหมึกสีแดงก็ได้ เกิดมาเปื้อนขึ้นโดยไม่รู้สีกตัว มันก็ตกใจเหมือนกับว่าจะตายเหมือนกัน

นี่ไม่ใช่เรื่องเพื่อฝันหรือนิยาย อาตมาเคยเห็นมาแล้ว จะไม่ออกชื่อเด็กคนไหน มันมีเด็กที่เป็นเพื่อนเล่นด้วยกัน มันวิ่งมาหาแม่ มันไปถูกน้ำหมึกแดงที่มันไปเก็บกระดาษที่เขาทิ้ง ๆ ที่มันมีน้ำหมึกแดงเปื้อนอยู่ มันเลยติดที่มือ แล้วมันก็เลยคิดว่าเลือด แล้วมันก็น้ำซัด แล้วมันก็มาหาแม่ว่า “เจ็บเต็มที ๆ จะตายแล้ว” นี่เป็นเรื่องของความยึดถือ ถ้าไม่มีความยึดถือมันก็ไม่มีความหมายอะไร

...

ความเกิดแก่เจ็บตายมันก็เช่นนั้นแหละ ถ้าไม่ยึดถือเอามา มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ ถ้ายึดถือเอามามันก็เป็นเรื่องของกู แล้วมันก็เป็นทุกข์แก่กู แก่เจ็บนี้มันไม่มีความหมายอะไรหรอก แต่มันเป็นบริวาร เป็นบริวาร เป็นอุปกรณ์ของความตาย เป็นสัญลักษณ์ของความตาย เป็นนิมิตรของความตาย มันจึงกลัวลงมาถึงความแก่หรือความเจ็บ

การเกิดตัวกู

สำหรับความเกิดนั้นต้องอธิบายอีกอย่าง เกิดทางเนื้อหนัง นี่มันเป็นกลางๆ แต่ถ้าเกิดทางจิตด้วยอุปาทานว่าตัวกูของกู นี่มันความ เป็นความหนักอึ้งในตัวมันทันที เองทันทีเลย ยึดถือว่ามีตัวกูแล้วมัน ก็หนัก มันก็แบกของหนักขึ้นมาทันที ความเกิดในความหมายนั้นเป็น ความทุกข์ทันที ทันทีและทุกที

เรื่องเกิดจากท้องแม่ นั้นมันยังไม่แน่ มันยังเป็นกลางๆ เกิด มาจากท้องแม่ ออกมาแว้ๆ นี่ยังไม่เป็นการเกิดที่สมบูรณ์ จนกว่า ทารกคนนั้นมันจะมีความรู้สึกนึกคิดเป็นความเกิดที่เป็นตัวกู มีความรู้สึกเป็นตัวกู เป็นความหมายของกูเกิดขึ้น ดังนั้นมันจะต้อง มีความคิดนึกที่ก้าวหน้าไปตามสมควร มันจึงจะเกิดความรู้สึกชนิด นั้นได้

เมื่อใดเด็กทารกนั้นมีความคิดเป็นครั้งแรกว่าตัวกูๆ เกิดขึ้นมา เมื่อนั้นจึงจะเป็นความเกิดที่สมบูรณ์ เกิดมาจากท้องแม่ยังไม่เป็น การเกิดที่สมบูรณ์ จนกว่าทารกนั้นจะโต รู้จักคิด รู้จักนึก รู้จักตรึก ได้ว่าตัวกูอย่างนั้นตัวกูอย่างนี้ เช่น ตัวกูอ่อยหรือตัวกูไม่อ่อย ตัวกู พอใจ ตัวกูไม่พอใจ มีความรู้สึกที่เป็นความหมายแห่งตัวกูเกิด เมื่อไร นั้นเป็นครั้งแรกที่ว่าการเกิดนั้นสมบูรณ์ มันจึงจะเป็นทุกข์

...

ฉะนั้นคำว่าทุกข์ ทุกข์นี้ มันเลยเป็นความหมาย เป็นคำที่มีความหมายกำกวม จนทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา แล้วก็จะโต้เถียงหน้าแดงหน้าดำอีก

จึงขอแนะนำให้รู้จักสังเกตว่า คำว่าทุกข์ ทุกข์นี้ ความหมายที่สำคัญที่สุดที่มันจะเข้าใจได้แก่สังขารทุกขชนิดนั้นก็คือ เห็นแล้ว รู้จักแล้ว มันรู้สึกเกลียด รู้สึกเกลียดยิ่งกว่าของสกปรก ฉะนั้นผู้มีปัญญาจึงจะเห็นปฏิภูลชนิดนี้ คนโง่ก็เห็นปฏิภูลของสกปรกคืออุจจาระปัสสาวะของเนาของเหม็นว่าปฏิภูลน่าเกลียด แต่ความปฏิภูลนั้นยังไม่เท่าความมายาหลอกลวงของสังขารทั้งหลายทั้งปวงที่มีความน่าเกลียดอย่างยิ่ง เอาความหมายนี้เป็นหลัก

---

* คัดมาเฉพาะเรื่องทุกข์ตา จากธรรมเทศนา วันอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๙ (นาที่ที่ ๑ - ๒๗)

พอเห็นความจริงของมันแล้วจะเกลียดมันทันที
นั่นแหละคือความทุกข์

ความหมายของคำว่า ความทุกข์

เออละ มาถึงปัญหาเฉพาะหน้าว่าเดี๋ยวนี้คนมันไม่รู้จักความทุกข์ ฉะนั้นเวลาที่เหลืออีก นี่พูดกันถึงเรื่องความทุกข์กันให้ถึงที่สุด เอ้า ถ้าเราจะดูอะไรก็ดูตามแบบที่เคยแสดงมาแล้วเมื่อตอนหัวค่ำ

โดยพยัญชนะ

ข้อแรกก็จะดูตามพยัญชนะ ก็เหมือนที่ได้กล่าวมาแล้ว ความทุกข์นี่แปลว่าทนยากก็ได้ *ทุ* กับ *ขมะ* แปลว่าทนยาก, ถ้าถอดตัวหนังสือเป็น *ทุ* กับ *อิทชะ* ก็แปลว่าเห็นแล้วเกลียด ก็ได้, ถ้าถอดพยัญชนะเป็น *ทุ* กับ *ขัง* ก็แปลว่ามันว่างอย่างน่าเกลียด นี่ถ้าดูตามพยัญชนะคำว่าความทุกข์มันมีความหมายอย่างนี้ ฉะนั้น

ความหมายสูงที่จะครอบงำได้กว้างหน้อยก็คือว่า เห็นแล้วน่าเกลียด
ถ้าจะพูดว่าว่างอย่างน่าเกลียดนะมันสูงเกินไปจนคนทั่วไปจะเข้าใจ
ไม่ได้ เอาแต่เพียงว่า พอเห็นความจริงของมันแล้วจะเกลียดมันทันที
นั่นแหละคือความทุกข์ มันทุกข์ได้ทั้งสังขารที่มีวิญญาณครองและไม่มี
วิญญาณครอง โดยพยัญชนะเป็นอย่างนี้

โดยอรรถะ

ที่นี้โดยอรรถะ คือความหมายที่ออกมาจากตัวหนังสือ นี้ก็จะ
เอาตามหลักนั้นแหละว่า มันทนยาก แม้สิ่งที่เราเห็นแล้วว่าน่าเกลียด
แม้ก่อนเห็นนี้ ถ้าไปเห็นความน่าเกลียดของมันเข้า มันก็รู้สึกปั่นป่วน
ในใจที่ให้อึดทนด้วยเหมือนกัน ก็แปลว่าความทุกข์นั้นคือสิ่งที่
เห็นแล้วจะรู้สึกเกลียด และก็เป็นการทุกข์ระบวงจิตใจ ก็เรียกว่า
ทนยากได้เหมือนกัน มีความหมายว่าทนยาก แล้วมีความหมายว่า
น่าเกลียดไปเสียทั้งหมด น่าเกลียดน่าชังไปเสียทั้งหมด

โดยความรู้สึกตามธรรมดา

นี้พูดอย่างความรู้สึกตามธรรมดาของคนที่ยังไม่ได้หลุดพ้น
ยังไม่ปล่อยวาง ยังไม่สิ้นกิเลส พอมันเห็นสิ่งที่หลอกลวงเป็นมายา
ไม่เที่ยงอย่างนี้มันก็เกลียด เกลียดแล้วมันก็รำคาญ แล้วมันก็ต้อง

ทนความรำคาญนั้น มันเลยมีลักษณะแห่งความทุกข์ในสังขาร
ทั้งหลายทั้งปวง

โดยไวพจน์

ถ้าว่าจะใช้ จะดู ในแง่ของไวพจน์ เววจนะ ไวพจน์คือคำแทน
ชื่อที่ใช้เรียกแทนกันได้ นี่เรียกว่าไวพจน์ ทีนี้คำว่า 'โลก' ก็เป็น
ไวพจน์ของความทุกข์ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า "โลกก็ดี เหตุ
ให้เกิดโลกก็ดี ความดับแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับแห่งโลกก็ดี
ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งที่ยังมีสัญญาและใจ" มี
สัญญาและใจหมายความว่ายังไม่ตาย ในร่างกายที่ยังไม่ตาย จะหาพบ
โลก เหตุให้เกิดโลก ความดับโลก ทางถึงความดับโลก ในกรณีอย่างนี้
ทรงใช้คำว่า 'โลก' เป็นไวพจน์ของคำว่าทุกข์

ในที่บางแห่งใช้คำว่า 'โรค' เป็นไวพจน์ของคำว่าทุกข์ ก็มี คำว่า
โรค โรค คำนี้ตัวหนังสือมันแปลว่าเสียบแทง คำว่าโรคมาจาก
รุษ ซึ่งแปลว่าเสียบแทง สิ่งที่เป็นโรคต้องมีการเสียบแทง แทะกาย
แทงใจ อะไรก็ตามใจเกิด มันมีการเสียบแทง แล้วก็เรียกว่าโรค คำว่า
โรคนี้ใช้เป็นไวพจน์ของคำว่าทุกข์ก็ได้

อย่างน้อยก็เรามีคำว่า 'โลก' มีคำว่า 'โรค' เป็นไวพจน์ของคำ
ว่าทุกข์ ถ้าจะดูกันในแง่ของไวพจน์ ก็ต้องดูคำ ๒ คำนี้

โดยลักษณะ-อาการ

ถ้าจะดูถึงลักษณะอาการของทุกข์ ลักษณะของความทุกข์ก็คือ
น่าเกลียด ลักษณะของความทุกข์คือน่าเกลียด มีลักษณะน่าเกลียด
อาการของความทุกข์ก็คือเบียดเบียน เบียดเบียนขบกัด

ลักษณะของความทุกข์คือน่าเกลียด อาการของความทุกข์คือ
เบียดเบียน

โดยกิจจะ

ถ้าจะดูโดยกิจจะ คือหน้าที่ที่ความทุกข์มันจะทำขึ้นมา มันก็คือ
สร้างปัญหา ความทุกข์มันมีหน้าที่สร้างให้ปัญหาเกิดขึ้น

เพราะพอมีความทุกข์เกิดขึ้นแล้วทนอยู่ไม่ได้ ต้องดิ้นรน ต้อง
ต่อสู้ มันก็กลายเป็นปัญหาไปหมด ปัญหาทางการเงิน ปัญหาทาง
สุขภาพอนามัย ปัญหาทางการสังคมอะไร มันเป็นปัญหาไปหมดถ้า
มันมีความทุกข์เกิดขึ้น

โดยรส

แล้วก็รสชาติของมัน ความทุกข์มีรสชาติแสบเผ็ด แล้วมันกัด
ให้กร่อน คือให้มันสึกหรอ มันก็แสบเผ็ด มันก็เจ็บปวด

โดยวิทยาศาสตร์

ถ้าดูในแง่ของวิทยาศาสตร์ มันเป็นความรู้ลึกตามธรรมชาติ ไม่มีตัวตน เป็นธรรมชาติล้วนๆ ความทุกข์นั้นมันไม่มีเหตุปัจจัย ปรากฏออกมาแล้ว นั่นคือปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เป็นธรรมชาติล้วนๆ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน

นี่ถ้าเราจะดูกันในแง่ของวิทยาศาสตร์ คือธรรมชาติ ที่มีกฎของธรรมชาติบังคับสิ่งทั้งปวงให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ความทุกข์มันก็คือธรรมชาติธรรมดาแท้ๆ ซึ่งมันจะต้องเป็นอย่างนั้นเอง เลยเรียกว่าดูกันในแง่ของวิทยาศาสตร์

โดยแยกประเภท

ถ้าจะดูกันโดยเป็นประเภท แจกเป็นอย่างๆ เป็นชนิดๆ ใ้ยมันมากมาย แจกไม่ไหวก็ได้ แต่ถ้าจะเอากันพอเป็นเครื่องศึกษา เป็นเครื่องสังเกต มันก็แจกเหมือนกับที่เราู้กันอยู่นั้นแหละ

ความทุกข์ชนิดโดยตรง เห็นได้ตรงๆ ก็มี, เห็นยากโดยอ้อมก็มี, ความทุกข์อย่างเปิดเผยเห็นชัดก็มี, ความทุกข์อย่างเร้นลับมองก็ไม่ค่อยจะเห็นอย่างนี้ก็มี แล้วใครจะไปแจกว่าเป็นความทุกข์ทางกาย เป็นความทุกข์ทางจิต เป็นความทุกข์ทางวิญญาณ เป็นความทุกข์อะไรๆ ก็ได้ ดูเอาเองก็แล้วกัน

ถ้าเห็นได้หลายๆ อย่างมันก็ดี มันก็ช่วยให้รู้จักความทุกข์ดีขึ้น
ความทุกข์มีประเภท มีชนิดอย่างไรบ้าง ก็อย่างที่พูดกันมาแล้ว
มากมาย

เป็นภาษาคน ความทุกข์อย่างง่าย ๆ ไม่มีอะไรจะกิน ไม่มีอะไร
จะให้ ไม่มีอะไรจะอยู่ มันก็เป็นความทุกข์ตามแบบคน แต่ถ้าว่าเป็น
ความทุกข์หนักอกหนักใจเพราะความยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นความ
ทุกข์แบบภาษาธรรม สำหรับผู้ที่รู้ธรรม เป็นผู้ที่รู้เรื่องทางจิตใจ มัน
ก็มีความทุกข์ไปตามแบบนั้น

โดยอุปมา

ทีนี้ถ้าจะดูโดยอุปมา อุปมาด้วยอะไรดี เราอยากจะอุปมาว่า
มันเป็นรางวัลของพญามาร ความทุกข์เป็นรางวัลของพญามาร เมื่อ
โง่งนพญามารเกิดขึ้นแล้ว มันก็ได้รางวัลจากพญามาร ความทุกข์นั้น
แหละคือรางวัลของมาร จากมาร นี้เรียกว่าโดยอุปมา โดยอุปมาให้
มันขันๆ เล่นอย่างนั้นแหละ จะอุปมาอย่างไรก็ได้

ความทุกข์เป็นเหมือนกับเครื่องทำอันตรายอย่างนั้นอย่างนี้
เป็นเครื่องทิ่มแทงก็ได้ เป็นเครื่องหุ้มท้อก็ได้ เป็นเครื่องผูกพันก็ได้
เป็นเครื่องร้อยรัดก็ได้ เป็นเครื่องเผาลนก็ได้ เป็นเครื่องครอบคลุม
ก็ได้ เป็นเครื่องที่มนุษย์ได้ทำขึ้นแล้วมันก็เป็นความทนทรมาณ

อุปมาของความทุกข์เหมือนกับน้ำท่วมก็ได้ เมื่อมันจมอยู่ใต้น้ำ มันหายใจไม่ออก มันก็เป็นทุกข์ มันก็ดิ้นรนเหลือประมาณ ดิ้นรนสุดเหวี่ยงที่จะขึ้นมาจากน้ำ ฉะนั้นถ้าใครเห็นความทุกข์ถึงขนาดที่เรียกว่าเหมือนกับถูกจับกดไว้ใต้น้ำ อยากจะขึ้นมาหายใจนั่นนะเรียกว่าคนนี้ก็เห็นความทุกข์ดี เห็นความทุกข์ถูกต้องหรือว่าเต็มที่ มันก็จะเกิดความอยากจะพ้นทุกข์อย่างยิ่ง เดียวนี้มันไม่รู้สึกลักษณะนั้น มันไม่ได้รู้สึกเหมือนว่าถูกจับกดไว้ใต้น้ำ อยากจะขึ้นมาหายใจ มันก็เลยฟังกันเป็นเรื่อง เป็นเรื่องฟัง เป็นเรื่องพูด เป็นเรื่องไม่ต้องทำอะไรอยู่นั่นเอง ก็เลยไม่เกิดการดับทุกข์

โดยหน้าที่

ที่นี้ถ้าดูในหน้าที่ ในลักษณะที่มันเป็นหน้าที่ ความทุกข์มันมีหน้าที่ในตัวมัน มันจะเกิดขึ้นมาเมื่อมีการทำผิด ความทุกข์มันก็มีหน้าที่ที่จะลงโทษเมื่อมีการกระทำผิด นี่เป็นหน้าที่ของความทุกข์

ถ้าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ของคน ก็มีหน้าที่ที่จะต้องรู้จักตัวความทุกข์ จะต้องรู้จักตัวความทุกข์ในทุกแง่ทุกมุม มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องรู้จักตัวความทุกข์กันในทุกแง่ ทุกมุม แต่เราก็ไม่ค่อยจะสนใจ

โดยสิทธิ

ถ้าจะดูกันในแง่ของสิทธิ สิทธิที่มันคู่กันกับหน้าที่ ความทุกข์
มันก็มีสิทธิในตัวมันที่มันจะกัดคนใจ ใครมันใจความทุกข์มันก็มีสิทธิ
ที่จะกัดคนนั้นแหละ

ทีนี้ถ้าเรามองในแง่ของมนุษย์ มนุษย์มันก็มีสิทธิที่จะดับความ
ทุกข์ เราถือเอาเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่เราจะต้องเรียกร้องเอาให้ได้ คือจะ
ดับความทุกข์เสียให้ได้ นี่เป็นสิทธิฝ่ายมนุษย์ แต่ถ้าเป็นสิทธิฝ่ายตัว
ความทุกข์เองแล้วมันจะกัด มันจะกัด มันมีสิทธิที่จะกัด มันสามารถ
ที่จะกัด กัดคน คนใจ อย่าทำเป็นเล่นกับมัน

โดยจุดตั้งต้น

ทีนี้ดูกันที่จุดตั้งต้น ความทุกข์ตั้งต้นที่ไหน โดยทั่วไปก็จะถือ
ตามหลักอริยสัจว่า ความทุกข์เกิดมาจากตัณหา มันก็ควรจะรู้จักว่า
มันเกิดอย่างไร ถ้ามันเห็นชัดเจนจริงๆ ว่าตัณหาให้เกิดความทุกข์
อย่างไร มันจะมองเห็นไกลไปทั้งข้างหน้าและข้างหลัง

ไกลไปข้างหน้าก็คือว่าตัณหามันให้เกิดอุปาทาน เมื่อมีอุปาทาน
จึงจะเป็นทุกข์ ถ้าตัณหาไม่ได้ให้เกิดอุปาทานมันก็ไม่เป็นทุกข์หรอก
แต่ตัณหามันมีธรรมชาติอย่างนั้น คือมีธรรมชาติให้เกิดอุปาทาน
อยากอะไรอย่างรุนแรง อยากให้รุนแรงเกิดมันจะเกิดความรู้สึกร้อน

ขึ้นมาว่ามีตัวกูเป็นผู้อยาก นี้อุปาทานมันเกิดขึ้น อยากเป็นของกูหรือ
เป็นตัวกูเสียเลยก็ตามใจ ความทุกข์จึงเกิดมาจากอุปาทาน

พระบาลีที่เราสวดกันอยู่บ่อยๆ ว่า *สงขิตฺเตน ปญฺจุปาทานก-*
ขนฺธา ทุกฺขา —เบญจขันธ์ที่ประกอบด้วยอุปาทาน ๕ ประการเป็น
ตัวทุกข์ นี้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตรัสผิดๆ ใดๆ หรือค้านพระองค์เอง
ตรัสโดยทั่วไปว่าต้นเหตุเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ตรัสให้ชัดว่าเมื่อใดมี
ความยึดมั่นถือมั่น เมื่อนั้นเป็นทุกข์ ก็หมายความว่าต้นเหตุให้เกิด
ความยึดมั่นถือมั่น

มาคุยย้อนไปทางไกลมาทางหลัง ทางต้นมะม่วงก็จะพบว่า
อวิชชาเวทย์มันให้เกิดต้นเหตุ ถ้าไม่มีอวิชชามันเกิดต้นเหตุไม่ได้ ถ้า
ไม่มีอวิชชาในขณะที่มีผัสสะแล้วมันเกิดต้นเหตุไม่ได้หรอก มันต้องมี
อวิชชาเข้ามาเป็นเจ้าก็เจ้าการ โดยเฉพาะตั้งแต่เมื่อมีผัสสะ เป็นผัสสะ
ของอวิชชา มีเวทนาของอวิชชา แล้วมันก็เกิดต้นเหตุ

ดูไปทางต้นสุด ความทุกข์เกิดมาจากอวิชชา ดูที่ตรงกลาง
โดยทั่วๆ ไปเห็นได้ง่ายๆ ก็มันเกิดมาจากต้นเหตุ ถ้าดูกันอย่างใกล้
ชิดที่สุดแล้วจะพบว่าความทุกข์เกิดมาจากอุปาทาน คือความยึดมั่น
ถือมั่น ยึดมั่นสิ่งใดก็เป็นของหนักขึ้นมาทันที ความที่ต้องถือของหนัก
นั้นแหละเป็นความทุกข์ *ภาราทานํ ทุกฺขํ โลก* —การยึดถือของหนัก
เป็นความทุกข์ *ภारा ทเว ปญฺจกฺขนฺธา* —ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นของหนัก

ภาราทานํ ทุกุขํ โลก — ยึดถือของหนักเป็นทุกุข ไม่ได้ใช้คำว่าตันหา
เลย ภารานิภูเขาปนํ สุขํ นี้พูดภาษาคนอีกทีหนึ่งว่าวางของหนักลงเสีย
นั่นแหละเป็นความสุข ที่จริงเป็นความดับทุกุข แต่ว่าคำกลอนอย่างนี้
ก็ใช้ตามสะดวก ใช้ว่าเป็นสุขบ้างก็ได้ นิภูเขาปิตุวา ครุ ภารํ อนุณํ ภารํ
อนาถีย — วางของหนักลงเสียแล้ว ไม่หยิบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้น
มาอีก นิจนาโต ปรินิพพุโต — หมดความอยากดับสนิท ปรินิพพุโต
ดับสนิท ไม่ตาย ไม่ต้องตาย แต่ไม่มีความทุกุข

นี่สังเกตดูให้ดี ๆ มันมีหลายแห่งคำว่า ปรินิพพุโต ปรินิพพุโต
ไม่ได้ตาย ไม่ต้องตาย เพราะมันวางของหนักลงเสียได้

ความทุกุขเจื่อนตันมาจากอวิชา ตรงกลางเป็นตันหา อัน
สุดท้ายของการทำหน้าที่ก็คืออุปาทาน อุปาทานโดยความเป็นตัวตน
ก็ได้ เป็นของตนก็ได้ จะอุปาทานในวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่
ก็ได้ ในทิวฐิตความคิดความเห็นก็ได้ ในวัตรปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่อย่าง
โง่เขลาก็ได้ และก็อุปาทานจนพูดออกมาว่าตัวกู เป็นอุปาทานที่เป็น
ความทุกุขโดยสมบูรณ์

โดยอัสสาทะ

เข้า ทีนี้ดูต่อไปในแง่หนึ่งก็คือดูโดยอัสสาทะ อัสสาทะ ความ
เอร็ดอร่อย สนุกสนาน เป็นเสน่ห์ช่วยวนใจ ความทุกุขจะเป็นอัสสาทะ

น่าพอใจบ้างก็สำหรับคนโง่ คนไม่รู้จักรักความทุกข์ จนเกิดมีคำพูด
แปลกๆ ขึ้นมาว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว เห็นกงจักรเป็นดอกบัว คน
โง่เหล่านี้พอใจในความทุกข์ชนิดที่แฝง ชนิดที่เร้นลับ มันจึงเห็นเป็น
ดอกบัว มันจึงยินดีที่อยู่ในกองทุกข์ มันเป็นทุกข์แล้วมันยังแสวงหา
สิ่งที่เป็นทุกข์อีก มันโง่เท่าไร

คำกล่าวโดยทั่วไปเขาว่า สัตว์ทั้งหลายมีความเกิดแก่เจ็บตาย
เป็นธรรมดาแล้ว มันก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความเกิดแก่เจ็บตายเป็น
ธรรมดาอีก นี่มันโง่เท่าไร มันเป็นทุกข์อยู่แล้วมันก็ยังแสวงหาสิ่งที่ยัง
เป็นทุกข์อีก มันโง่เท่าไร นั่นเพราะมันมีอัสสาทะอะไรซ่อนเร้นแอบแฝง
อยู่ในตัวความทุกข์นั้น ที่เห็นง่ายๆ เช่นว่า มันได้ดี ได้ค่า ได้ดีเขา
นี่มันก็สบายใจ มันก็เลศครอบงำย่ำยือเอา มันก็ได้สบายใจ นี่เป็น
อัสสาทะ เสน่ห์ที่หลอกลวงของสิ่งที่เลวร้ายทั้งหลาย สิ่งทีเลวร้ายทั้ง
หลายมีของหลอกอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น

โดยแง่ที่ต้องขอขอบคุณ

เราอยากจะพูดในแง่ที่ลึกที่บางคนคงจะไม่ยอมรับ ว่าเราก็รัก
ความทุกข์ เราชอบความทุกข์ โดยเฉพาะอาตมา เพราะว่าความทุกข์
มันมาสอนให้ฉลาด ถ้าไม่มีความทุกข์มาสอนแล้วมันโง่ โง่ดึกดำบรรพ์
โง่อย่างเลวร้ายกันทุกคน ความทุกข์มันมาตบหน้า มันมาสอนให้ฉลาด

ต้องขอใบใจความทุกข์ ความทุกข์มีคุณ มาสอนให้ฉลาด

ความสุขมาสอนให้หลง ให้เปลอ ให้ระเริงเตลิดเปิดเปิงไป แต่ความทุกข์นะมาสอนให้ฉลาด มาขัด มาขบกัดเอา มาเผาผลนเอา ทำให้สำนึกได้ มาสอนให้ฉลาด เรียกว่ามันสอนดีกว่าความสุข ความสุขมันไม่สอนนะ มันมาทำให้ลืมหิว แต่ความทุกข์มันมาสอน แต่คนมันโง่เองมันไม่รับคำสอน มันก็บ้าไปเลย ถ้ามันยินดีที่จะศึกษาความทุกข์ มันก็จะรู้ว่าความทุกข์นะมันมาสอนให้ว่า “แกอย่าทำอย่างนี้อีกต่อไป” หรือว่า “อย่าสร้างเหตุปัจจัยแห่งความทุกข์นี้ขึ้นมาเลย” ของวิเศษอันนี้ ความรู้อันนี้ได้มาจากความทุกข์ ความทุกข์มันบีบคั้นให้เราฉลาด หาหนทางดับทุกข์ หรือจะพูดให้กว้างขวางออกไปก็ว่าพระพุทธเจ้าออกบวชเพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้นเพราะว่าความทุกข์มันบังคับ ความทุกข์มันขับไล่ไล่ส่งให้ออกไปบวช ไปหาความดับทุกข์ ทำไม่ไม่ขอใจความทุกข์กันบ้าง คนที่ได้รับประโยชน์จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผู้ออกบวชเพราะความทุกข์มันบีบคั้นนะ

มีคำพูดที่ควรจะสนใจกันบ้าง ไม่รู้จะพูดตรงๆ กันทั้งฝ่ายพุทธและทั้งฝ่ายที่มีใจพุทธ ฝ่ายพวกฝรั่งเขาถึงกับมีพูดคำนี้ว่า “เพชรอยู่ในหัวคางคก เพชรพลอยอยู่ในหัวคางคก” สิ่งที่น่าเกลียดที่สุดคือคางคก แต่ในหัวของมันก็มีเพชรพลอย ในความทุกข์ที่เลวร้าย

น่าเกลียดน่าชังที่สุดดูให้ตีจะพบพระนิพพานอยู่ที่นั่น ความดับทุกข์
มันต้องมีที่ความทุกข์ ดับไฟมันต้องมีที่ไฟ ดับทุกข์มันต้องมีที่ทุกข์
เพราะฉะนั้นในทุกข์มันมีความดับทุกข์ที่จะหาพบได้ ถ้าหาพบได้
ก็คือหาพบของที่สวยงามที่สุด มีค่าที่สุดจากสิ่งที่น่าเกลียดน่าชังที่สุด
คือความทุกข์ อย่างนี้ก็จะเรียกว่ามันมีเสน่ห์สำหรับคนที่มีปัญญา
จะไขความทุกข์ให้เป็นประโยชน์

โดยอาทีนวะ

ที่นี้ดูในแง่ของอาทีนวะ โทษอันเลวร้ายต่ำทราม นี่ไม่ต้องพูดถึง
ไม่ต้องมาพูด ใครๆ มันก็รู้สึกได้ดีทั้งนั้นได้ทุกคนแหละว่ามันเลวร้าย
มันอันตราย แล้วมันกัดคน เผาคน ทำลาย ทำอันตรายคน นี่เป็น
ส่วนที่ว่าเป็นอาทีนวะ อาทีนพ

อาทีนพ อาทีนวะ แปลว่าโทษอันเลวทราม โทษอันเลวร้าย
อย่างนี้เด็กๆ ก็ยังมองเห็นอยู่บ้าง แต่แล้วก็ไม่เห็นต่อไปจนถึงกับว่า
มันเป็นอย่างนั้น มันก็ผลอดตัวเห็นเป็นความสนุกสนานไปเสียก็มี แล้ว
ก็เลยไปเห็นกงจักรเป็นดอกบัวกันคราวนี้เอง

โดยภาษาคน-ภาษาธรรม

ถ้าพูดกันเป็นภาษาธรรมะ หรือเป็นภาษาคน พูดเป็นภาษาคน

ก็ว่าความทุกข์นี้มันเป็นของกัต เป็นของทำให้เกิดความทุกข์ หรือว่าเป็นของหนักทำให้เกิดความทุกข์ แต่ถ้าพูดโดยภาษาธรรมแล้ว ความทุกข์เป็นผลตามธรรมชาติ ตามธรรมดาของอวิชชา อุपाทาน

กิเลส คือ อวิชชา อุपाทาน เป็นของธรรมชาติ ธรรมดา มีขึ้นที่ไหนก็ให้คลอตเป็นผลออกมาเป็นธรรมชาติ คือความทุกข์ ความทุกข์ก็คือธรรมชาติ ธรรมดา คลอตออกจากธรรมชาติแห่งกิเลสที่มีชื่อว่าตัณหา อวิชชา อุपाทาน

นี่เราดูให้ดีกว่าเราจะเรียกความทุกข์ว่าอย่างไร ในความรู้สึกต้นๆ ความรู้สั้นๆ ก็เรียกไปอย่างหนึ่ง นี่มีความรู้สึกลึกซึ้ง เห็นลึก ก็เรียกไปอีกอย่างหนึ่ง แม้เรียกว่าเป็นทุกข์ทรมานน่าเกลียดน่าขังนี้ ก็ยังเป็นรู้สึกต้นๆ ธรรมดาๆ ถ้าเห็นว่าเป็นธรรมชาติเช่นนั้นเอง ธรรมดาเช่นนั้นเองอย่าไปเป็นทุกข์เป็นร้อนอะไรกับมัน ก็เรียกว่าลึกๆ เป็นภาษาลึก

เห็นความทุกข์เป็นธรรมชาติ ธรรมดา เป็นตถตา มันเป็นอย่างนั้นเอง ไม่มีความทุกข์กับมัน ถึงจะมีความทุกข์เจ็บปวดเกิดขึ้นที่ร่างกายก็เกิดที่ระบบประสาทที่เป็นเรื่องของร่างกายไม่มาถึงจิตใจ ไม่มาถึงจิตใจ ให้ธรรมชาตินั้นเป็นตถตาเป็นของธรรมดาที่มีอยู่ในโลก นี่เรียกว่ารู้จักความทุกข์ในแง่ลึก

กล่าวโดยภาษาธรรมก็ว่าเป็นธรรมชาติ ธรรมดา ปราบกฏการณ์

ของธรรมชาติ ธรรมดา ที่เป็นฝ่ายที่ทำให้มันเกิดผลอย่างนี้ เพราะถ้าพูด เป็นธรรมชาติ ธรรมดาแล้ว มันไม่มีดี ไม่มีชั่ว ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ มันมีแต่ ว่าทำอย่างนี้ ผลเกิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ ผลเกิดอย่างนี้ คืออิทัปปัจจยตา ถ้าใครเห็นอิทัปปัจจยตา คนนั้นจะไม่รู้สีกว่ามีดี มีชั่ว มีสุข มีทุกข์ มีอะไรเลย มันเป็นอย่างนั้นเองตามธรรมชาติตามธรรมดา แต่เดี๋ยวนี้ เอาความรู้สึกของคนธรรมดาเข้ามาวัด พอใจก็เรียกว่าสุข ไม่พอใจ ก็เรียกว่าทุกข์ นี่มันหลอกตัวเองให้มีความสุข ความทุกข์ ขึ้นมา ให้เกิดปัญหา

ถ้าเข้าใจความจริงกฎของธรรมชาติ ตามที่เป็นจริงอย่างไรแล้ว มันก็ไม่ต้องรู้สึกสุข ไม่รู้สึกทุกข์ เห็นเป็นธรรมชาติไปหมด นี่เป็นลักษณะ แห่งความหลุดพ้นหรือจิตของพระอรหันต์ เห็นทุกสิ่งเป็นตถาตา

ตถาตาคำนี้ก็สำคัญคำหนึ่งที่จะต้องสนใจไว้ มันเป็น ผลเกิดมาจากการเห็นอิทัปปัจจยตา เห็นอิทัปปัจจยตาถึงที่สุดแล้ว ก็จะสรุปผลเป็นตถาตา เป็นเช่นนั้นเอง ฟังดูเหมือนกับพูดเล่น เมื่อ อาตมาพูดคำนี้ขึ้นเป็นครั้งแรกแล้วมาสอนเป็นครั้งแรก คนที่มีการ ศึกษา มีสติปัญญาดี เห็นว่าพูดเล่นๆ พุทธศาสนาสอนเรื่องตถาตา เช่นนั้นเอง เห็นเป็นเรื่องพูดเล่น เห็นเป็นไม่มีความหมาย ไม่มีคุณค่า อะไร และต่อมาอีกนานคนคนนั้นจึงค่อยรู้ ค่อยเข้าใจว่า “โอ้ เรื่อง สำคัญนะ ไม่ใช่เรื่องพูดเล่น” ตถาตา ตถาตา เช่นนั้นเอง

ถ้ามันฉลาดจริง มันเห็นอิทัปปัจจยตา เหตุปัจจัยอย่างนั้นก็ให้
เกิดผลอย่างนั้น เหตุปัจจัยอย่างนั้นก็ให้เกิดผลอย่างนั้น ไม่บัญญัติว่า
สุขหรือทุกข์ ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป ไม่บัญญัติ มีแต่ว่าเหตุอย่างนี้
เกิดผลอย่างนี้ เหตุอย่างนี้เกิดผลอย่างนี้ อย่างนี้เรียกว่าเห็น
อิทัปปัจจยตา เมื่อมันเป็นอย่างนี้มันก็คือเช่นนั้นเอง

เอ้า พูดกันให้จำง่าย ๆ กันสักทีว่า ถ้าไม่โง่ ถ้าคนทั้งหลายเหล่านี้
ไม่โง่ มองไปทางไหนจะเห็นแต่ตถาตา มองไปที่ต้นไม้ก็ตถาตา มัน
ก็เช่นนั้นเอง มองไปที่ก้อนหินก็ตถาตา เช่นนั้นเอง มองมาที่โต๊ะหมู่
พระพุทธรูปนี้ก็ตถาตา เช่นนั้นเอง เป็นมาตามเหตุตามปัจจัยโดย
กฎอิทัปปัจจยตา มองเห็นสุนัข มองเห็นแมว มองเห็นวัว มองเห็น
ควาย อะไรก็ตถาตา แก้ว แหวน เงิน ทอง บุตร ภรรยา สามี
ก็ตถาตา ถ้าคนมันฉลาด ตามันแหลมคม มันจะเห็นแต่ตถาตา
เต็มไปหมด เหยยขึ้นไปบนฟ้าก็มีแต่ตถาตา ดวงอาทิตย์ก็เป็นตถาตา
เหมือนของเด็กเล่น ถ้าลองมองลงไปใต้ดินก็ถึงบาดาล เห็นนรก
ก็เป็นตถาตา เห็นสวรรค์ก็เป็นตถาตา เห็นเทวโลกพรหมโลกก็
เป็นตถาตา เติลิดออกไปถึงพระนิพพานก็ยังตถาตาอยู่นั่นเอง แต่
เป็นตถาตาประเภทโลกุตระอยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัย นี่ถ้าว่าคน
มันฉลาดจริง มองไปทางไหนมันก็จะเห็นแต่ตถาตา ดูไปที่เม็ด
ทรายอย่างนี้ก็ตถาตา ดูไปที่ดินมันก็เห็นตถาตา ดูไปที่หม้อที่ไห

ที่เอาดินมาปั้นทำขึ้นก็ยังคงเป็นตถาคต เช่นเดียวกับดินเหนียว
มันก็เป็นตถาคต หม้อให้ปั้นมาแล้ว ใช้ได้แล้วก็เป็นตถาคต อะไร
ล่ะที่ไม่ใช่ตถาคตลองว่ามาดูสิ

แต่ทีนี้คนมันโง่ มันไม่รู้เรื่องนี้ มันเห็นเป็นต้นไม้บ้าง เป็นสัตว์
บ้าง เป็นก้อนหินบ้าง เป็นอะไรๆ ต่างๆ ตามที่มันจะบัญญัติ ถ้ามันโง่
หนักขึ้นไปอีกมันก็สมมติ บัญญัติเป็นเพียงแต่จัดพวกมันโง่น้อยหน่อย
แต่สมมติให้เป็นนั่นเป็นนี่ มีค่าอย่างนั้นอย่างนี้ สำหรับจะยึดถือ จะได้
จะเสีย จะแพ้ จะชนะอะไร มันโง่ มันสมมติ มันหลงในสมมตินี้โง่
มาก หลงในบัญญัติก็อวยยังชั่วหน่อย ไม่หลงในอะไรเลยนั่นแหละ
จะดับทุกข์ได้

เรื่องของภาษาธรรมพูดไว้มันลึก ดูจะไม่มีคำไหนจะลึกไปกว่า
คำว่าสุญญตา หรือตถาคต เป็นเรื่องเดียวกันนะ มันว่างจากตัวตน
นั่นแหละคือตถาคต มันเป็นตถาคตก็เพราะมันเช่นนั้นเอง ก็เพราะ
มันว่างจากตัวตน มันเป็นไปตามกฎที่ปัจจุบันตา แต่คนมันไม่มอง
เห็น ถ้ามองเห็นอิทัปปัจจยตาโดยสมบูรณ์ก็จะเห็นตถาคตและเห็น
สุญญตาเป็นสิ่งที่มืออยู่ด้วยกัน แล้วแต่จะดูมันในมุมไหน ในแง่ไหน
จะดูในแง่สุญญตาก็ได้ ดูในแง่ตถาคตก็ได้ ดูในแง่อิทัปปัจจยตาก็ได้
มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งตามกฎแห่งเหตุ แห่งผล แห่งปัจจัย

โดยหนทางที่จะถลำเข้าไปในความทุกข์ และหนทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์

อ้าว ทีนี้ก็จะดูเป็นคู่สุดท้าย คือหนทางที่จะถลำเข้าไปในความทุกข์และหนทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์ นี่เป็นคู่สุดท้ายที่จะชี้ให้ดู

หนทางที่จะถลำเข้าไปในความทุกข์ ก็ดูสิ มันมีเหยื่อ ความทุกข์มันก็มีเหยื่อ มันมีเหยื่อล่อที่จะให้คนถลำเข้าไปในความทุกข์ แต่คนโง่จะไม่เห็น จะไม่รู้จุกว่าเป็นเหยื่อล่อ จะเห็นว่าเป็นของน่ารัก น่าพอใจ แล้วมันก็จะกระโดดเข้าไปกระทำอย่างนั้น ยึดมันเป็นตัวกู ของกู มันก็เลยเกิดความทุกข์ นี่คือความโง่ หนทางที่จะถลำเข้าไปในกองทุกข์คือความโง่ ด้วยเหยื่อล่อของสิ่งนั้นๆ มันโง่ต่อเหยื่อล่อของสิ่งนั้นๆ

ความไม่เที่ยง นี่ตัวร้ายละ ความไม่เที่ยงนะมันมีรสอร่อยมาก ถ้ามันตายตัวมันไม่เปลี่ยนแปลง มันไม่มีรสอะไร เราพอใจในความเปลี่ยนแปลงมันจึงมีรสอร่อย ในอาหารก็ดี ในการบำรุงบำเรออะไรก็ดี เพราะมันมีความเปลี่ยนแปลง มันมีรสของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งคนโง่ไม่รู้จุกแล้วก็เลยพอใจ จึงติดเหยื่อของสังขารเหล่านั้น ประุงขึ้นมาเป็นความทุกข์

ทีนี้ทางออก ทางออกมันก็ตรงกันข้ามคือความรู้ ความฉลาด

ฉลาดอย่างแท้จริง ไม่ใช่ฉลาดอย่างคนฉลาดแกมโกงนะ มันฉลาดอย่างแท้จริง เป็นวิชา เป็นรู้ตามที่เป็นจริง แล้วมันก็ไม่โกง แล้วมันก็ไม่กินเหยื่อ ความที่ไม่ถูกหลอกให้เห็นเป็นเหยื่อนั้นแหละมันก็เป็นหนทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์ ถ้าจะระบุให้ชัดเจนไปมันก็เป็นเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนที่ได้พูดแล้วๆ ถูกต้อง ๘ ประการนั้นแหละเป็นหนทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์และปัญหาทั้งปวง

เรื่องนี้เคยบอกมาเป็นสิบๆ ครั้งแล้วว่า ขอให้จำไว้เป็นหลักเถิดว่า ทางออก หรือนิสสรณะ หนทางออกมาจากความทุกข์ ออกจากปัญหา ออกจากสิ่งเลวร้ายอะไรนั้น คืออริยมรรคมีองค์ ๘ จะอธิบายอ้อมค้อมไปทางไหนเป็นที่อื่นก็ได้ แต่มันก็ไม่พ้นไปจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นความถูกต้อง ๘ ประการมารวมกันเข้า เป็นเหมือนหนทาง เป็นเหมือนเส้นทางที่จะออกมาเสียจากความทุกข์ เมื่อพระพุทธเจ้าจะได้กล่าวถึงความทุกข์ในแง่ใดๆ ปัญหาใดๆ ทุกข์ยากลำบากใดๆ พอถึงสุดท้ายจะแสดงนิสสรณะ เครื่องออกมาเสียจากปัญหาเหล่านั้น โดยแสดงอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั้งนี้ นั่นมันจึงสมกับที่ว่าเป็นตัวพรหมจรรย์ เป็นตัวพระศาสนา เป็นตัวธรรมะสำหรับจะดับทุกข์

ตัวพระพุทธศาสนาในแง่ของการปฏิบัตินี้ต้องชี้ลงไปให้อริยมรรคมีองค์ ๘ มันก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่อธิบายไว้อย่างละเอียดแจ่มออกไปอย่างละเอียดเป็น ๘ อย่าง พูดสั้นๆ ก็ว่า ศีล สมาธิ

ปัญญา กล่าวโดยวิชาที่พูดว่าศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวโดยหลักปฏิบัติก็ต้องพูดว่าปัญญา ศีล สมาธิ นี่เป็นหนทางออกมาเสียจากความทุกข์

ขอให้สังเกต ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ลองดู อยากรู้จักความทุกข์ ก็ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาแล้วก็ขมขื่น มันก็จะรู้จักความทุกข์ แต่ไม่ต้องหอรอก มันไม่ต้อง มันเกิดอยู่ตามธรรมชาติ เกิดอยู่ตามธรรมดา ที่คนโง่ไม่เห็นไม่รู้ว่าเป็นความทุกข์ แล้วก็ไปหยิบขึ้นมาเป็นปัญหา และก็อยู่อย่างคนโง่ คือหาเหยื่ออะไรมากลบเกลื่อนความทุกข์ที่เป็นกันโดยมาก เมื่อเขามีความทุกข์ เขาก็หาเหล่านี้ ไปตามสถานเจริญมัย ไม่มาวัดหอรอก ไม่มาศึกษาเรื่องของพระพุทธเจ้า ไปหาทางกบเกลื่อนตามแบบของคนโง่ ยิ่งกบเกลื่อนมันก็ยิ่งเป็นทุกข์มากขึ้น หมักหมมมากขึ้นจนแก้ไม่ได้ ในที่สุดมันก็ต้องไปฆ่าตัวตาย มีอยู่บ่อยๆ เพราะมันไม่รู้จักทางออกมาเสียจากความทุกข์ มันมีแต่จะถล่ำเข้าไป มันหลงทาง มันเข้าใจผิด มันก็ถล่ำไปในกองทุกข์ มนุษย์ตามธรรมดาเป็นอย่างนี้ ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่าโลกคือความทุกข์ เพราะว่าโลกตามธรรมดามันเต็มไปด้วยคนโง่ แล้วมันก็ทำผิดพลาด แล้วมันก็เป็นความทุกข์ เต็มไปด้วยความทุกข์ ฉะนั้นโลกกับความทุกข์มันจึงเป็นสิ่งเดียวกัน

แล้วยังมีเรื่องสลับซับซ้อนในเรื่องของกิเลส กิเลสจะต้องเป็นของหลอก เป็นของหลอก ยั่วหรือหลอกเสมอ กิเลสเป็นเรื่องสวยงามงดงามสำหรับคนโง่ คนโง่จึงหลงในเรื่องของกิเลส ที่เรียกว่ามาร ๆ พญามารนั้นแหละเป็นสิ่งที่มีความงดงาม ยั่วชวน หลอกหลวงที่สุด ถ้าจะเขียนภาพพญามารให้ถูกต้องก็เขียนในห้างดงาม สวยสุด ยั่วชวนที่สุด อะไร ๆ ที่สุดมันจึงจะเป็นภาพพญามาร ไม่ใช่เขียนเป็นยักษ์ หน้าตาดุร้ายเหมือนกับที่เขียนกันโดยมาก นั้นคนโง่มันเขียน มันเขียนรูปมารเป็นรูปร่างน่าเกลียด เป็นรูปยักษ์รูปมาร ถ้าคนฉลาดมันจะเขียนรูปมารนี่เป็นน่ารักที่สุด ยั่วชวนที่สุด น่าสนใจที่สุด น่าเอาที่สุดเลย นั่นแหละคือมาร ภาษาคน มารก็คือน่าเกลียดน่าชังที่สุด ภาษาธรรม มารก็คือสิ่งที่น่ารักและน่ายั่วชวนใจที่สุด

เรารู้จักความทุกข์กันให้ถูกต้อง มันก็จะเกลียดกลัวความทุกข์ ดิ้นรนจะดับทุกข์ ถ้าเราไม่รู้จักถูกต้อง เมื่อรู้จักไม่ถูกต้อง มันก็ไปหลงเหยื่อ หลงเหตุปัจจัยให้เกิดความทุกข์นั้นแหละ กลายเป็นของน่ารัก น่าพอใจไปเสีย นี่มันจึงเกิดกิเลส แล้วก็เป็นความทุกข์หนักเข้าไปอีก

เอาละ เป็นอันว่าความทุกข์นั้นนะมันมีอะไร มันมีความจริง มีข้อเท็จจริงที่เราจะต้องมองกันอย่างนี้

...

เข้า ทบทวนอีกทีหนึ่งก็ได้จะได้ตั้งวงนอนมากขึ้นไปอีก เพราะ
ว่ามันฟังไม่ค่อยจะถูกใจใหม่

- ความทุกข์ถ้าจะดูโดยพยัญชนะ มันก็มีความหมายว่าทรมานบ้าง ดูแล้วน่าเกลียดบ้าง ว่างอย่างน่าเกลียดน่าชังบ้าง

- ดูโดยอรรถะความหมายแล้วมันเป็นสิ่งที่ทนยาก น่าเกลียด
น่าชังไปทั้งหมด

- ดูโดยสิ่งที่จะเรียกแทนชื่อกันได้ ก็คือว่าโลกก็ได้ ไรก็ได้

- ดูโดยลักษณะ ลักษณะน่ารังเกียจ

- ดูโดยกิริยาอาการ คือมันเบียดเบียน

- ดูโดยกิจหรือหน้าที่ของมัน คือมันสร้างปัญหา

- ดูโดยรสของมัน ก็แสบเผ็ด และมันกัดกร่อนให้ร่อยหรอไป
ทีเดียว

- ถ้าดูในแง่ของวิทยาศาสตร์ ใจของธรรมชาติธรรมดานี้เอง
ธรรมชาติธรรมดาดูอย่างยิ่งเหมือนกับธรรมชาติธรรมดาดังหลายทั่วไป
แต่ว่ามันให้เกิดผลขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้

- แล้วก็เป็นความรู้สึกที่คนเขารู้สึกเป็นทุกข์ เป็นของทรมาน
หรือว่าจะว่าน่าเกลียด ก็ตามใจ มีประเภทหลายประเภทหลายชนิด
แล้วแต่จะมอง

- มีอุปมาเหมือนกับดอกไม้ที่พญามารให้รางวัลมา

- โดยหน้าที่มันจะต้องเกิดขึ้นเมื่อคนทำผิด ความทุกข์มีหน้าที่ที่จะเกิดขึ้นมาเมื่อบุคคลเขาทำความผิด แต่ว่าหน้าที่ของมนุษย์เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องรู้จักมันและกำจัดมันเสีย

- ถ้าดูกันโดยสิทธิ มันก็มีสิทธิที่จะกัด ขบกัดคนใจ
- ดูในแง่ของมนุษย์ มนุษย์ก็มีสิทธิที่จะกำจัดมันเสีย
- จุดจุดตั้งต้นของมัน ก็คืออวิชา
- จุดจุดปลายทางของมัน ก็คือจะต้องดับไป

ความทุกข์นี้เกิดมาสำหรับดับไปนะ แต่ว่าก่อนที่จะดับ กว่ามันจะดับมันก็กัดเอา แต่ว่ามันเกิดมาสำหรับจะดับไป ไม่ว่าจะอะไรมันเกิดมาสำหรับจะดับไปเหมือนทุกสิ่ง มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นมา และก็มีจุดจบที่ว่ามันจะต้องดับไปเมื่อสิ้นเหตุสิ้นปัจจัย ความทุกข์นี้ก็เหมือนกัน สมุทัยของมันคืออวิชา สมุฏฐานของมันคือความไม่ถูกต้อง ความไม่สมดุต่อธรรมชาตินั้น ๆ ความดับชั่วคราวของมันก็มีเพราะหมดเหตุหมดปัจจัยไปชั่วคราว มันจะดับสิ้นเชิงก็เมื่อมีวิชา มีปัญญาดับอวิชาหมดสิ้น ดับด้วยนิโรธธาตุ ธาตุสำหรับดับการปรุงแต่งของสิ่งที่เป็นการปรุงแต่งนี้ดับจริง

- มันมีอัสสาทะหลอกให้คนใจหลง ที่จริงแล้วมันเป็นเหยื่อล่อ

ของเหตุของปัจจัยที่จะให้เกิดทุกข์ ที่นับรวมเข้าไว้กันกับความทุกข์
มันมีอาทีนวะซึ่งเด็ก ๆ ก็รู้จัก

- โดยภาษาคนกับภาษาธรรม ภาษาคนที่ว่าของที่ใคร ๆ มันก็เกลียด แต่แล้วมันก็ยังไปหลงเป็นทุกข์จนได้ ในภาษาธรรมมันก็เป็นผลของอวิชชาอุปาทาน ผลของอวิชชาอุปาทานนั้นแหละคือความทุกข์

- หนทางที่จะถลำเข้าไปก็คือความโง่ ของคนที่โง่แล้วไปกินเหยื่อของมัน

- หนทางที่จะออกมาเสียก็คือความไม่โง่ มีวิชา มีปัญญา สามารถจะประพาศความถูกต้อง ๘ ประการ ที่เรียกว่าอริยอัฏฐังคิกมรรค

แง่มุมต่างๆ เหล่านี้ ถ้าจะนับดูได้สัก ๒๐ ได้ ๒๐ แ่งมุมที่
เราจะดูความทุกข์ แล้วใครมันดูก็สักกี่แ่ง ก็มุม แล้วบางคนจะไม่เคย
ดูเลยด้วยซ้ำไป ถ้าจะรู้จักความทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยอย่างน้อยก็ดูมัน
สัก ๒๐ แ่งมุมอย่างนี้ อย่างที่ว่ามานี้ แล้วก็จะเกลียดชัง ระอาต่อความ
ทุกข์ตามประสาของคนธรรมดาสามัญ แล้วก็จะดิ้นรนเพื่อจะดับทุกข์

ทุกข์ขอรียสัจ

พระพุทธเจ้าตรัสอริยสัจ ๔ ว่า ความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้

เกิดความทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทแห่งความทุกข์เป็นอย่างไร ทางดับเป็นอย่างไร ท่านตรัสเพียง ๔ อย่างเท่านั้นแหละ เดียวนี้เรา มาแยกดูให้มันละเอียด ให้มันเข้าใจได้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นจึงดู กันถึง ๒๐ แง่มุมอย่างที่ว่ามา ถ้าเห็นว่ามากนัก อย่างน้อยก็เอาเพียง ๔ แง่มุม ว่า มันคืออะไร แล้วมันมาจากอะไร แล้วมันเพื่อประโยชน์ อะไร แล้วมันก็โดยวิธีใด ผู้ที่เข้าใจเรื่องอริยสัจโดยถูกต้องจะจับหัวใจ ของอริยสัจได้ว่าเป็นหลักการที่ครบถ้วน เพียงพออยู่ในตัว

ถ้าจะรู้จักสิ่งใดก็ต้องรู้จักว่า มันคืออะไร *ความทุกข์คืออะไร* แล้วมันมาจากอะไร *มันมาจากต้นเหตุ* มันเพื่อประโยชน์อะไร *เพื่อ จะดับ เพื่อจะดับสนิท และโดยวิธีใด ก็โดยอริยมรรคมีองค์ ๘*

นี่ให้จำค่าง่ายๆ ๔ คำ ว่าถ้าจะรู้จักอะไรโดยถูกต้องแล้ว จง รู้จักมันโดยว่า มันคืออะไร มันมาจากอะไร มันเพื่ออะไร แล้วมันจะ โดยวิธีใดจึงจะสำเร็จตามนั้น คืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด นั้นแหละหัวใจของอริยสัจไปใช้ได้กับทุกเรื่อง เรื่องใดๆ ก็ตาม ไม่ว่าเรื่องอะไร ถ้าเราจะรู้จักมันจริง แล้วก็รู้จักโดยลักษณะ ๔ อย่าง นี้ จึงถือว่าอริยสัจ นอกจากจะเป็นเรื่องดับทุกข์โดยตรง โดยเฉพาะ ของพระศาสนาแล้ว ยังเป็นหลักเกณฑ์ทางตรรกวิทยาหรือปรัชญา อะไรเป็นต้นด้วยก็ได้ เพราะมันสอนให้รู้สิ่งทั้งปวงในแง่ที่ควรจะรู้ว่า คืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด

ไปเห็นรูปกวาง ๔ ตัวหัวเดียวที่อินเดีย รู้สึกอย่างนี้ว่าคนที่นั่น
ฉลาด จนสลักรูปกวาง ๔ ตัวหัวเดียวเต็มไปหมด ก็เพื่อเตือนใจว่าให้
มันรู้เรื่องอริยสัจ คืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด เอามานับ
จำลองขึ้น ที่นี้ก็แจกจ่ายไปมาก มีคนชอบใจกันมาก มันสำหรับคน
ฉลาด มันก็ชอบรูปกวาง ๔ ตัวหัวเดียว นี้เราก็สนใจกันบ้างเถิด ว่า
เรื่องดับทุกข์นี้มันรวมอยู่ในเหตุผลทั้ง ๔ นี้ คืออะไร จากอะไร เพื่อ
อะไร โดยวิธีใด

ที่นี้แกล้งพูดให้มันมากออกไป เพื่อว่ามันจะได้เห็นกันง่าย ๆ
หน่อย แยกออกเป็นตั้ง ๒๐ อย่างเห็นจะได้ เท่าที่ออกมาแล้ว เท่าที่
กล่าวมาแล้ว ขอให้รู้จักความทุกข์ในลักษณะเช่นนี้ แล้วก็เกลียด
กลัวความทุกข์อย่างยิ่ง แล้วก็ชวนขวายหาทางดับทุกข์ ก็จะเป็น
กำลัง เป็นกำลังผลักดัน ส่งเสริมให้สนใจเรื่องความดับทุกข์ แล้วก็
จะมีกำลังใจในการที่จะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ แล้วผลที่จะเกิดขึ้นก็คือ
หมดความทุกข์ สิ้นสุดแห่งความทุกข์ ก็สมตามพระพุทธรประสงค์ที่
ได้ตรัสเรื่องนี้ ตรัสเรื่องนี้เพื่อช่วยคนให้พ้นจากความทุกข์

พระพุทธรเจ้าท่านทรงยืนยันอย่างนั้นว่าพระองค์เกิดขึ้นในโลก
นี้เพื่อประโยชน์แก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์ก็เพื่อดับทุกข์ มันไม่มี
ความรู้ในเรื่องการดับทุกข์มาก่อน ที่นี้พระองค์ตรัสรู้ ก็รู้เรื่องนี้

แล้วก็นำมาสอน แล้วกลายเป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์
พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์มีหน้าที่ที่จะรู้เรื่องความดับทุกข์ แล้วก็นำ
มาปฏิบัติดับทุกข์ได้ แล้วก็สอนผู้อื่น เพราะเหตุที่รู้ได้ด้วยตนเองจึง
เรียกว่าพระพุทธเจ้า หรือสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ทุกคนจะรู้ด้วยตนเอง
ไม่ได้ จึงมีองค์เดียวที่รู้ด้วยตนเองก่อนแล้วก็สอน ทีนี้ก็รู้ตาม รู้ตาม
กันไป สำเร็จรูปเป็นพระศาสนาขึ้นมา คือระบบแห่งการดับทุกข์ นั่น
แหละเป็นตัวพระศาสนา ไม่ใช่โบสถ์ วิหาร เจดีย์ วัตถุประสงค์อะไร
วัตถุประสงค์อะไรต่าง ๆ นั่นมันเป็นเรื่องเปลือก เรื่องเนื้อในของมันก็คือ
เรื่องวิธีดับทุกข์ ดับทุกข์ ดับทุกข์อย่างไร ดับทุกข์ให้ได้ นั่นคือเป็น
ตัวศาสนา เป็นตัวธรรมะ เป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ใน
การดับทุกข์ได้

หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะมีความรู้ความเข้าใจ มีความเชื่อ มี
ความอะไรเพิ่มขึ้นอีกกว่าปีก่อน ที่เราพูดมาแล้วปีก่อนๆ เท่าไรมันก็
รู้เท่านั้น ปีนี้เพิ่มขึ้นมาเท่าไร มันก็ได้เพิ่มขึ้นมาอีกเท่านั้น ขอให้
รับความรู้เพิ่มเติมขึ้นมา จะได้ง่าย สะดวก ในการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์
ได้โดยง่าย ถ้าทำได้อย่างนี้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายของการเป็น
พุทธบริษัท ให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไปทุก ๆ ปี
ไม่เสียที่ที่อุตส่าห์มาทำพิธีวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา มาฆบูชา

เอาละ เป็นอันว่าการบรรยายครั้งที่ ๓ นี้มันก็พอสมควรแก่

เวลาแล้ว จะต้องขอยุติการบรรยายด้วยการฝากความหวังไว้กับท่าน
ทั้งหลายว่าจงพยายามศึกษา ค้นคว้า พิสูจน์ ทดลองให้เกิดความ
ก้าวหน้าในการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ของตนยิ่งๆ ขึ้นไป จงทุกๆ คนเถิด

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้*

---

* คัดมาเฉพาะเรื่องทุกขตา จากธรรมเทศนา วันอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๙
(นาที่ที่ ๕๕ - จบ)

ความไม่เที่ยง นี่ตัวร้ายล่ะ ... ความไม่เที่ยงนะมันมีรส
อร่อยมาก ... มันมีรสของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งคนโง่
ไม่รู้จักแล้วก็เลยพอใจ จึงติดเหยื่อของสังขารเหล่านั้น

ถ้าไม่ยึดถือเอา
มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ
ถ้ายึดถือเอา
มันก็เป็นเรื่องของกู แล้วมันก็เป็นทุกข์แก่กู

พระพุทธเจ้าตรัสอธิบาย ๔ ว่า
ความทุกข์เป็นอย่างไร
เหตุให้เกิดความทุกข์เป็นอย่างไร
ความดับสนิทแห่งความทุกข์เป็นอย่างไร
ทางดับเป็นอย่างไร

...

ระบบแห่งการดับทุกข์ นั้นแหละเป็นตัวพระศาสนา

โพธิ์พระทุกขัง

๑) โพธิ์โพธิ์ ๑ นกธณ ๑ โพธิ์ธง
๑๕ โพธิ์ธง ๑ โพธิ์ธง ๑ โพธิ์ธง
๑๕ โพธิ์ธง ๑ โพธิ์ธง ๑ โพธิ์ธง
โพธิ์ธง ๑ อยู่ในธง ๑ นกธณ ๑

๒) โพธิ์ธง ๑๕ มีโพธิ์ ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
"ธง" ๑๕ "โพธิ์" ๑๕ "นกธณ" ๑๕

๓) โพธิ์ธง ๑๕ นกธณ ๑๕
โพธิ์ธง ๑๕ นกธณ ๑๕
โพธิ์ธง ๑๕ นกธณ ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕

๔) โพธิ์ธง ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕ โพธิ์ธง ๑๕
๑๕ นกธณ ๑๕

พินิจ BIA52/12 [BIA05020002-0120_0000-01-0004]

Audio-Book

E-Book